

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ

MECHANISM OF REALIZATION AND PROTECTION
OF THE RIGHT TO BE FORGOTTEN

Славко А.С., к.ю.н.,
асистент кафедри міжнародного, європейського права
та цивільно-правових дисциплін

*Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

Рєпін Д.А., студент IV курсу
*Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

Стаття присвячена аналізу механізму реалізації права на забуття та проблем, які виникають під час такої реалізації. Вказується, що стрімкий розвиток інформаційних мереж призвів до того, що щодня оприлюднюється велика кількість інформації. Частина цієї інформації не відповідає дійсності, є застарілою, а ще частина – прямо порушує право особи на повагу до її приватного життя. Для виправлення цієї проблеми було розроблено концепцію «права на забуття», яке є частиною права на повагу до приватного життя.

Проаналізовано законодавство Європейського Союзу, зокрема положення Регламенту 2016/679 щодо реалізації права на забуття (далі – Регламент). Проведено порівняння згаданого Регламенту з національним законодавством (Законом України «Про захист персональних даних»). Здійснено аналіз правозастосовної практики, зокрема справ Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González та Volker und Markus Schecke GbR and Hartmut Eifert v. Land Hessen, які розглядав Суд Європейського Союзу, та справу Egill Einarsson v Iceland, яку розглядав Європейський суд з прав людини.

Проведено дослідження щодо балансування права на забуття та права на доступ до інформації, права на свободу вираження поглядів. Зроблено висновки щодо потенційних проблем реалізації права на забуття. Серед останніх можна назвати анонімність функціонування багатьох сайтів у мережі Інтернет, що призводить до того, що особа, щодо якої розміщено застарілу чи компрометуючу інформацію, не може знайти адресата, до якого варто звертатися для видалення цієї інформації. Іншою важливою проблемою є те, що існує досить багато пошукових систем. Для того, щоб потенційно небажана інформація про особу не з'являлася у результатах пошуку, потрібно звернутися до кожної з них, що потребує значних затрат часу і ресурсів. Не можливо проконтролювати зберігання і поширення інформації приватними користувачами, навіть якщо інформацію щодо особи з певної сторінки було видалено або вона більше не з'являється у результатах пошуку, оскільки це не означає, що така інформація не зберігається на пристроях приватних користувачів.

Зроблено висновки, що право на забуття є відносно новою концепцією, викликаною науково-технічним прогресом, і виклики, які виникають у цій сфері, потребують законодавчого регулювання.

Ключові слова: права людини, право на приватність, право на забуття, права людини в мережі Інтернет.

The article focused on the analysis of the mechanism of the right "to be forgotten" realization and problems which arise during such realization. It is pointed out that the rapid development of information networks has led to the fact that a large amount of information is published daily. Some of this information is untrue, outdated, and some directly violates a person's right to respect for his or her private life. To remedy this problem, the concept of the "right to be forgotten" has been developed, which is part of the right to respect for private life.

The legislation of the European Union is analyzed, in particular the provisions of Regulation 2016/679 on the context of the right to be forgotten. The mentioned Regulations are compared with the national legislation (Law of Ukraine "On Personal Data Protection"). An analysis of law enforcement practices, in particular the cases of Google Spain SL, Google Inc. v. Spanish Data Protection Agency, Mario Costeja González and Volker und Markus Schecke GbR and Hartmut Eifert v. Land Hessen, before the Court of Justice of the European Union and Egill Einarsson v Iceland, before the European Court of Human Rights, is made.

A study was conducted to balance the right to be forgotten and the right to access information and the right to freedom of expression. Conclusions are made on potential problems of realization of the right to be forgotten. In particular, the latter include the anonymity of many sites on the Internet, which means that a person about whom outdated or compromising information is posted cannot find a recipient to contact to remove this information. Another important issue is that there are a lot of search engines. Accordingly, in order for potentially unwanted personal information not to appear in search results, it is needed to refer to each of them, which requires significant time and resources. Of course, it remains impossible to control the storage and distribution of information by private users – even if information about a person from a particular site has been deleted or no longer appears in search results, this does not mean that such information is not stored on private users' devices.

It is concluded that the right to be forgotten is a relatively new concept caused by scientific and technological progress and the challenges that arise in this area require legislative regulation.

Key words: human rights, right to privacy, right to be forgotten, human rights on the Internet.

Прискорений науково-технічний прогрес та глобальна інформатизація суспільства призвели до значних змін (як позитивних, так і негативних) у всіх сферах суспільного життя. До позитивних можна віднести практично суцільну автоматизацію, яка значно полегшує існування кожного. Іншою стороною цього процесу можна назвати втручання у приватність особи, що може призвести до порушення основних прав людини. Сучасний каталог прав людини, закріплений актами регіонального та універсального характеру, формувався протягом кількох століть. Нині, незважаючи на зусилля ООН, Ради Європи, Європейського Союзу та деяких інших організацій, правозастосовна практика певною мірою «відстає» від тих викликів, які ставить перед правами людини інформатизація.

Одним із найважливіших елементів права на захист особистих даних є право бути забутим, суть якого полягає у здатності особи вимагати видалення або знищення інформації, яка її стосується. З широким проникненням у повсякденне життя людства можливостей мережі Інтернет, у якій знаходиться безліч інформації, яку важко систематизувати, фільтрувати і особливо видаляти, реалізація права на забуття набуває особливої актуальності. Вказане право існує у національних правових системах багатьох країн світу, включаючи країни ЄС та Україну. З огляду на те, що функціонування інтернету не підкорюється державним кордонам, заходи, вжиті на національному рівні, не завжди є ефективними. Тому необхідно встановити, чи існують

на регіональному та універсальному рівнях гарантії дотримання цього права.

Варто зауважити, що дослідженню права на забуття присвятили свої праці такі вітчизняні науковці як А.М. Бойко та В.В. Буга. Право на забуття як окремий аспект права на приватність окреслили у своїх дослідженнях А.В. Копейченко, І.І. Припхан, С.А. Ільченко, О.К. Волох, С. Булавина та інші. Більш глибоко питання захисту права на забуття було проаналізоване у роботах таких закордонних вчених як А. Гаудамуз, В. Секхолмі, Е. Франтзу, Р. Феллнер, С. Векслер та інших.

З огляду на невисокий рівень наукової розробки, а також зважаючи на постійні розвиток та оновлення нормативної бази у цій сфері, багато аспектів права на забуття нині залишаються малодослідженими чи дискусійними. Тому метою цього дослідження є на підставі чинної нормативної бази та правозастосовної практики розкрити питання правового захисту інформації про особу, його еволюції, а також особливостей міжнародного та національного регулювання права на забуття в порівняльно-правовому аспекті.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання: 1) розкрити сутність права на забуття як складника права на приватність; 2) провести аналіз стандартів захисту права на забуття відповідно до законодавства ЄС; 3) порівняти правові основи застосування права бути забутим в Україні та ЄС; 4) розглянути практику Європейського суду з прав людини щодо права на забуття; 5) дослідити основні особливості балансування права бути забутим з іншими правами; 6) визначити основні проблеми реалізації права на забуття.

Характеристику правового регулювання захисту інформації про особу вважаємо за доцільне почати з характеристики того права, сфера дії якого охоплює відповідний захист. Таким суб'єктивним індивідуальним правом є право людини на приватність, що відповідно до загального підходу Європейського суду з прав людини складається з чотирьох елементів: право на таємницю приватного життя, сімейного життя, недоторканність житла і кореспонденції [1, с. 7].

Вперше на глобальному рівні право особи на захист від втручання інших у приватне життя, зокрема з боку держави, було закріплено у статті 12 (повага до приватного та сімейного життя) Загальної декларації прав людини Організації Об'єднаних Націй (ООН) 1948 року [2]. Декларація мала вплив на розвиток інших правових документів (інструментів) захисту прав людини у світі загалом та у Європі зокрема. Згодом таке право стало передбачатися і новоствореною Європейською конвенцією з прав людини від 04 листопада 1950 року, а саме статтею 8 про право на повагу до приватного і сімейного життя [3].

Так, право на таємницю приватного життя включає в себе право бути забутим – особа має право вимагати видалення особистих даних із загального доступу, пошукових систем, тобто посилань на дані, які можуть завдати їй шкоди. Також це стосується застарілих, неповних, неточних, неправдивих або надлишкових даних чи інформації, правові підстави для зберігання яких зникли з плином часу.

Початок «сучасного» розуміння права на забуття можна знайти у тлумаченні права на захист персональних даних, який бере свій початок з Конвенції «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» 1981 року, що передбачає для кожного право вимагати виправлення або знищення даних про нього, якщо в процесі обробки такої інформації було порушено норми міжнародного та вітчизняного законодавства [4].

Одним із основних актів ЄС у цій сфері донедавна була Директива 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних і про вільне переміщення таких даних», у якій наявні норми щодо гарантування державами-членами кожній особі, яка є безпосереднім суб'єктом даних, права отримати від контролера виправлення, стирання або блокування даних, які не відповідають положенням цього нормативно-правового акту, зокрема через неповноту або неправдивість таких даних [5].

Новим кроком у визнанні права на забуття було прийняття 27 квітня 2016 року Регламенту ЄС 2016/679 «Про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних», що замінив Директиву 95/46/ЄС. Стаття 17 цього Регламенту гарантує право бути забутим (або право на стирання), а саме право особи на стирання своїх персональних даних, і відповідний обов'язок контролера видалити такі дані [6].

Зауважимо, що у вітчизняному законодавстві немає чіткого визначення «права на забуття», але Закон України «Про захист персональних даних» регулює правові відносини, пов'язані із захистом та обробкою персональних даних. Зокрема, п. 6 ч. 2 ст. 8 Закону передбачає, що суб'єкт персональних даних має право звернутися з мотивованою вимогою на зміну або знищення його персональних даних будь-яким володільцем і контролером персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконним шляхом чи є недостовірними [7].

Загалом законодавство ЄС містить досить детально описаний механізм реалізації права на забуття, який включає перелік підстав видалення даних. Також стаття 17 Регламенту встановлює причини заборони видалення даних: коли йдеться про реалізацію права на свободу вираження поглядів та інформації, у випадку виконання завдань, пов'язаних із суспільними інтересами у сфері охорони здоров'я, пов'язаних із науковими, історичними, статистичними дослідженнями тощо [6].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика застосування права бути забутим в Україні та ЄС	
Стаття 15 Закону України «Про захист персональних даних»	Стаття 17 Регламенту ЄС 2016/679 «Про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних»
Персональні дані підлягають видаленню, якщо:	
– закінчився строк зберігання даних, визначених згодою суб'єкта персональних даних на обробку таких даних або законом; – правовідносини між суб'єктом персональних даних і володільцем чи розпорядником бази даних були припинені; – було видано відповідний припис Уповноваженого або посадових осіб секретаріату Уповноваженого; – набрало законної сили рішення суду щодо видалення персональних даних	– відсутня потреба в подальшому зберіганні персональних даних у цілях, для яких вони були зібрані та опрацьовувалися; – суб'єкт даних анулює згоду або заперечує проти збору й обробки даних; – персональні дані були опрацьовані незаконно; – персональні дані потребують видалення для дотримання встановленого законом зобов'язання, що закріплено в законодавстві ЄС або держави-члена, яке поширюється на контролера персональних даних; – персональні дані збиралися у зв'язку з наданням послуг інформаційного суспільства особам, молодшим 16 років

Джерело: складено авторами на основі [6; 7]

Судова практика також посприяла становленню права на забуття у міжнародному праві. Як приклад можна навести справу *Mario Costeja Гонсалеса проти Google* (*Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González*), де позивач (Маріо Костеха Гонсалес) був незадоволений рекламою, відповідно до якої його будинок був виставлений на аукціоні нерухомості через борги. Пошукова система Google завжди посилялася на ці сторінки при згадці імені заявника. Оскільки Маріо Костеха погасив усі свої борги, він вимагав видалення даних сторінок із цієї пошукової системи, оскільки інформація є неактуальною. Крім того, на думку позивача, інформація могла певним чином зашкодити його репутації.

Суд Європейського Союзу постановив у своєму рішенні, що для захисту прав, передбачених у положеннях Директиви (чинної на той момент), «оператор пошукової системи зобов'язаний вилучити зі списку результатів, що відображаються після пошуку, здійсненого на основі імені особи, посилання на веб-сторінки, опубліковані третіми особами, та такі, що містять інформацію, яка стосується цієї особи, також у випадку, коли це ім'я або інформація не стирається заздалегідь або одночасно із цих веб-сторінок, і навіть залежно від обставин, коли її публікація сама по собі на цих сторінках є законною» [8].

Разом із цим судовою практикою було визначено, що громадяни мають право вимагати від пошукових систем (таких як Google) видалити запити, що містять ім'я особи або інші персональні дані. Це стало передумовою створення системи, яка дозволяє особі звернутися з вимогою про «забуття», щоб результати пошуку в інформаційних системах більше не були пов'язані з її персональними даними. За даними Google в період з 29 травня 2014 року по 4 жовтня 2020 року було направлено близько 1 млн запитів на видалення майже 4 мільйонів посилань, з них 1,5 млн посилань були видалені. Здебільшого видаляють із результатів пошуку інформацію, яка відсилає безпосередньо до соціальних мереж Facebook, Youtube, Profileengine, Twitter тощо [9].

Дотримання балансування права на забуття з іншими правами є досить важливим для справедливого та неупередженого вирішення справи. Такими правами є право на інформацію та свободу вираження поглядів, що передбачено статтею 10 ЄКПЛ, яке включає «свободу дотримуватися своїх поглядів, отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади та незалежно від державних кордонів» [10, с. 263]. Це права, які можуть вступати у суперечність із правом на захист персональних даних. Разом із цим законом можуть встановлюватися обмеження щодо здійснення гарантованого права, які не мають перевищувати ті обмеження, які передбачено у частині 2 статті 10 ЄКПЛ, тобто вони повинні бути передбачені законом і необхідними у демократичному суспільстві для захисту репутації чи прав інших осіб (це включає право на захист персональних даних, а відповідно і право бути забутих).

Зв'язок між захистом персональних даних і свободою вияву поглядів, свободою інформації регулюється у статті 85 Регламенту ЄС 2016/679 [6]. Відповідно до вказаної норми у держав-членів виникають зобов'язання щодо законодавчого узгодження права на захист персональних даних, що включає право на забуття відповідно до цього Регламенту з правом на свободу вияву поглядів та свободу інформації, у тому числі передбачаючи відступи, які мають здійснюватися виключно для цілей журналістики, художньої чи літературної діяльності, що підпадає під дію основоположного права на свободу вираження поглядів, за умови, що вони необхідні для узгодження права на приватне життя з нормами, які регулюють свободу вираження поглядів:

– свобода вираження поглядів. Основним критерієм дотримання балансу з правом на забуття є суспільний інтерес. Проблема балансування з правом на забуття можна спостерігати, наприклад, у справі *Egill Einarsson v Iceland*, розглянутій ЄСПЛ. У своєму рішенні суд вказав, що існувало питання справедливого балансу між конкуруючими правами пана Ейнарссона на повагу до його приватного життя. Він вимагав видалити неправдиві та такі, що завдають шкоди його репутації, дані, чим і використав своє право на забуття (стаття 8 ЄКПЛ) та на свободу вираження поглядів (стаття 10 ЄКПЛ) [11];

– свобода на інформацію. Це право може вступати у конфронтацію з правом на захист персональних даних, якщо у результаті доступу до документа буде розкрито персональні дані інших осіб. Тому запити на отримання доступу до документів або інформації, які перебувають у розпорядженні державних органів, мають бути збалансовані з правом на захист осіб, персональні дані яких містяться в запитуваних документах. Це питання було висвітлено у справі «Товариство громадського права «Фолькер і Маркус Шеке» і Хартмут Айферт проти землі Гессен» (*Volker und Markus Schecke GbR and Hartmut Eifert v. Land Hessen*). Відповідно до вимог законодавства уповноважений орган повинен був винести рішення про пропорційність оприлюднення інформації про імена отримувачів сільськогосподарських субсидій ЄС і обсяг наданих їм коштів. Оскільки право на захист персональних даних не є абсолютним, оприлюднення даних про отримувачів коштів є втручанням у їхнє приватне життя загалом, а також порушенням права на захист їхніх персональних даних зокрема [12].

Аналіз законодавства та правозастосовної практики дозволив нам дійти висновків щодо існування принаймні таких проблем реалізації права на забуття:

1. Для того, щоб домогтися видалення з мережі Інтернет будь-якої інформації про себе, необхідно письмово або усно звернутися до відповідальних за поширення інформації осіб. Якщо веб-ресурс, який поширює інформацію, створений анонімно (завдяки сучасним інформаційним технологіям можна створити та зареєструвати домен – частину адресного простору в мережі Інтернет, призначену для ідентифікації комп'ютера або групи комп'ютерів, який буде анонімним), звернутися до відповідальної особи та притягти до відповідальності когось буде досить проблематично.

2. Якщо не можливо усунути проблему за допомогою першоджерела, можна звернутися до оператора пошукової системи, який зобов'язаний видалити зі списку результати, отримані в результаті пошуку на основі імені людини, посилання на веб-сторінки та інші персональні дані, розміщені третіми особами. Зауважимо, що нині існує багато пошукових систем (Google, Yahoo, Bing, Baidu, Yandex) і видалення даних, посилань, отриманих у результаті пошуку, буде досить ресурсозатратним. Не факт, що вдасться видалити інформацію та посилання на неї повністю.

3. В умовах сьогодення будь-яка інформація, яка потрапила у публічний доступ до мережі Інтернет, залишиться там якщо не назавжди, то на довгий час, оскільки не можна з упевненістю стверджувати, що зазначені вище механізми врегулювання такої проблеми дозволять уникнути витoku персональних даних особи. Будь-яка особа може скопіювати, завантажити таку інформацію, тому подальший контроль за нею буде неможливим.

4. Часовий простір. Інформація стає неактуальною після певного часу, оскільки інтерес щодо отримання доступу до інформації з часом зменшується. Однак деякі види інформації будуть завжди доступні, наприклад інформація про злочини проти людяності, тероризм, тому що є суспільний інтерес у тому, щоб така інформація залишалася доступною без урахування закінчення часу.

5. «Галасливим» вирішенням подібних проблем можна тільки погіршити становище, тому що засоби масової інформації можуть створити ще більший ажіотаж звичайною новиною, яка зацікавить більше людей (так званий «ефект Стрейзанд»).

Зауважимо, що спроби законодавчого регулювання захисту права на забуття в Європейському Союзі здаються досить вдалимими і дуже впливають не тільки на правові системи держав-членів ЄС, а і на держав-сусідів ЄС. При цьому виникнення нових правових норм у сфері захисту персональних даних демонструє високий рівень розуміння важливості цього інституту для захисту багатьох основних прав людини та принципів міжнародного права загалом. У будь-якому разі необхідно пильно слідкувати за виникненням нових про-

блем не тільки у цій, а й у пов'язаних з інформатизацією сферах.

Окремі проблеми реалізації та захисту права на забуття стосуються питання щодо того, як будуть застосовуватися заходи не до пошукових систем та впливових інтернет-корпорацій, а до окремих веб-ресурсів, які створюються мільйонами кожен день, тому майже не можливо відслідкувати весь потік інформації, який може порушувати право особи на захист її персональних даних.

Вважаємо, що Україна повинна дотримуватися принципів захисту права на обробку, видалення персональних даних, встановлених міжнародним правом, а також за можливості розробляти власні оперативні заходи щодо запобігання та протидії подібним або новим можливим правопорушенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Guide on Article 8 of the Convention – Right to respect for private and family life, home and correspondence. Council of Europe. European Court of Human Rights, 2020. 148 p. / European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_8_eng.pdf.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 року / База «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_326.
5. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995 / База «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_242.
6. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних і про скасування Директиви 95/46/ЄС / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.
7. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 / База «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
8. Google Spain SL Google Inc. V Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) Mario Costeja González Judgment of the Court (Grand Chamber) in Case C-131/12, 13 May 2014 / EUR-Lex. Access to the European Union Law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62012CJ0131>.
9. Звіт Google про доступність сервісів і даних щодо запитів на видалення контенту на основі права конфіденційності ЄС / Google. URL: <https://transparencyreport.google.com/eu-privacy/overview>.
10. Szeghalmi V. Difficulties Regarding the Right to Be Forgotten in the Case Law of the Strasbourg Court. *Athens Journal of Law*. 2018. С. 255–270 / Academic Journals. Athens Institute for Education & Research (A World Association of Academics and Researchers) / URL: <https://www.athensjournals.gr/law/2018-4-3-4-Szeghalmi.pdf>.
11. Case of Egill Einarsson v. Iceland (application № 24703/15) 17 July 2018 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-184672%22%7D>.
12. Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) and Hartmut Eifert (C-93/09) v Land Hessen Joined Cases C-92/09 and C-93/09, 9 November 2010 / EUR-Lex. Access to the European Union Law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0092>.